

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.79-044.922(477)
DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2\(31\).568](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2(31).568)

Т. С. Данелія
orcid.org/0000-0002-8652-8281
аспірант
Інституту законодавства Верховної Ради України

ПРИНЦИПИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Постановка проблеми. Океан життєво необхідний для добробуту та процвітання людства. Для досягнення амбіцій світового співтовариства, викладених у Цілях сталого розвитку, необхідно розширити використання океану для виробництва продуктів харчування, енергії, сировини та транспорту. Проведення цих заходів має бути узгоджене на постійній основі з екологічними цілями щодо сприяння зменшенню глобального потепління та деградації довкілля. Забезпечення так званого «здоров'я» Світового океану є однією із пріоритетних Цілей сталого розвитку. Так, відповідно до завдань ООН зусиллями провідних країн світу до 2020 р. планується надати 100 млрд доларів країнам задля впровадження у них заходів для боротьби зі зміною клімату. Крім того, ООН взяла на себе зобов'язання допомагати найменш розвиненим країнам у розробці механізмів пом'якшення гостроти та послаблення наслідків змін клімату.

Тож метою статті є визначення особливостей впровадження сталого розвитку й управління Світовим океаном і його ресурсами.

Результати дослідження. Згідно із Цілями сталого розвитку № 14 збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів має відбуватися в інтересах сталого розвитку. Так, до 2025 р. стоїть завдання суттєво скоротити будь-яке забруднення морського середовища. А вже до 2020 р. треба вжити заходів для того, щоб забезпечити раціональне використання, захист і відновлення морських екосистем. Одним із завдань цієї цілі є мінімізація і ліквідація наслідків закислення океану шляхом впровадження інноваційних технологій і наукового співробітництва. Власне, ООН планує, що до 2030 р. будуть проводитися розширені наукові дослідження з метою поліпшення екологічного стану океанського та морського середовища.

Окремим пунктом серед завдань винесено, що до 2020 р. необхідно нарешті врегулювати видобу-

ток морських біоресурсів і припинити незаконний рибний промисел. До 2020 р. принаймні 10% прибережних і морських районів мають бути охоплені природоохоронними заходами.

Сьогодні Світовий океан є основоположним ресурсом для сталого розвитку суспільства, підтримання здоров'я біосфери. Але тиск, який чинить людство на глобальні ресурси, настільки потужний, що навіть величезні океани зазнають впливу, і нам терміново потрібна нова парадигма управління океанськими ресурсами за умов зростаючої невизначеності. Недавній Лісабонський форум [1] прагнув визначити принципи, на яких може базуватися така нова парадигма. Крім того, під час форуму було встановлено п'ять основних проблем, що стоять перед впровадженням сталого розвитку та безпечного управління Світовим океаном: перелов риби, викиди в океан і його розливи, руйнування прибережних екосистем, забруднення наземного простору та зміна клімату. Вони варіюються від традиційних питань управління океанськими ресурсами до ширших питань управління екологічною та соціальною системою. Перелов рибних ресурсів, як відомо, стійкий до традиційних підходів управління ресурсами [2], але саме ці проблеми стають складнішими та важчими для управління. Невизначеності, традиційні для «раціональних» підходів до управління, що базуються на принципі передбачуваності, стають непрацездатними, оскільки традиційні підходи сталого управління Світовим океаном також прагнуть ігнорувати справедливість розподілу океанських ресурсів та обмежувати участь окремих суб'єктів у процесі прийняття рішень, мають обмежений авторитет і не мають підтримки для їх реалізації серед дедалі ширшого кола зацікавлених держав.

Перелов рибних ресурсів вважається найпростішою проблемою сталого розвитку Світового океану із вище перелічених. Він може слугувати прикладом вирішення всіх проблем у цій сфері. Так, із 200 основних рибних запасів, що станов-

лять 77% світових морських посадків, 35% нині класифікуються як перелов. Нині надмірний вилов зменшує виробництво рибної продукції як їжі, обмежує економічну продуктивність рибного господарства, обмежує існування та рекреаційне використання, зменшує генетичне різноманіття й екологічну стійкість [3].

Перелов має кілька причин, які залежать від управління риболовлю. Риболовля часто трактується як право без супутніх обов'язків. Право ловити рибу надається будь-кому, а людей заохочують відкритим доступом до такої діяльності. Навіть за контрольованого доступу до риболовлі рішення щодо управління рибним господарством часто приймаються без урахування усіх джерел екологічної інформації, зосереджуються на групах користувачів, а не на державних власниках, не враховують усіх витрат і переваг. Дотримання правил і норм вилову за такого виду діяльності низьке, а тиск у галузі управління рибним господарством із боку держави призводить до прийняття рішень, помилково зорієнтованих на принцип обмеження ризику, а не на принцип обережності [4].

Тож ключовим фактором для досягнення сталого управління та розвитку Світовим океаном є інтегрований (через дисципліни, групи зацікавлених сторін і поколінь) підхід, заснований на парадигмі «адаптивного управління» задля вироблення єдиної морської політики [4]. У рамках цієї парадигми шість принципів втілюють основні критерії сталого управління та розвитку Світовим океаном:

Принцип 1. Відповідальність. Доступ до водних (у т. ч. морських) ресурсів несе суттєві обов'язки щодо їх використання екологічно стійким, економічно ефективним і соціально справедливим способом. Індивідуальні та корпоративні обов'язки та стимули повинні бути узгоджені між собою та із широкими соціальним та екологічним ефектом.

Принцип 2. Колективна відповідність. Екологічні проблеми рідко обмежуються територією однієї країни. Потрібно: 1) прийняття рішень щодо порядку видобування та використання природних ресурсів віднести до інституційних рівнів органів державної влади, які максимально сприяють екологічному вкладу; 2) забезпечити доступ і відкритість екологічної інформації між інституційними рівнями органів державної влади; 3) врахувати право власності; 4) інтерналізувати витрати та переваги. Відповідно, управління матиме найбільш релевантну інформацію, зможе швидко й ефективно реагувати на масштаби екологічного впливу й екологічних наслідків.

Принцип 3. Принцип обережності. За умови невизначеності потенційно незворотних впливів на навколишнє середовище рішення щодо використання ресурсів Світового океану повинні бути орієнтовані на принцип обережності. Тягар доказування повинен перекладатися на тих суб'єктів,

чия діяльність потенційно може завдати шкоди навколишньому середовищу.

Принцип 4. Адаптивне управління. З огляду на те, що в управлінні ресурсами навколишнього середовища завжди існує певний рівень невизначеності, керівництво органів державної влади повинно постійно збирати та інтегрувати відповідну екологічну, соціальну й економічну інформацію з метою адаптаційного вдосконалення.

Принцип 5. Повний розподіл витрат. Усі внутрішні та зовнішні витрати й доходи, включаючи ті, що мають соціальний та екологічний характер, альтернативні рішення щодо використання екологічних ресурсів повинні бути визначені та розподілені.

Принцип 6. Принцип участі. Усі зацікавлені сторони повинні брати участь у формуванні та реалізації політики раціонального використання та сталого управління ресурсами Світового океану. Повна обізнаність та участь зацікавлених сторін сприяє надійним, прийнятним правилам, які належним чином визначають відповідні обов'язки та відповідальність у разі їх порушення.

Таким чином, стале управління та розвиток Світового океану вимагає постійної, відкритої участі із залученням усіх основних зацікавлених суб'єктів (держав, конгломератів рибного господарства тощо). Так, наприклад, ефективні інституціональні стратегії мають включати багато лісабонських принципів одночасно. Вони лише є вихідними точками для берегової та спільно керованої риболовлі; управління рибним господарством за окремими видами; прогнозування екологічного впливу у відносно невеликих масштабах або розроблення моделі індивідуальних стимулів тощо.

Описаному підходу відповідають два приклади – система Нового Південного Уельсу (Австралія) та система спільного управління, що розробляється у штаті Мен [5].

Понад 3 млрд людей залежать від морських прибережних ресурсів. Крім того, океани мають вирішальне значення для глобальної продовольчої безпеки та здоров'я людини. Вони також є основним регулятором глобального клімату, забезпечують нас водою та киснем. Нарешті, океани є середовищем життя великої кількості біорізноманіття.

Важливість Світового океану для досягнення Цілей сталого розвитку широко визнана міжнародною спільнотою і відображена у главі 17 Порядку денного 21, Йоганнесбургському плані імплементації та окремих рішеннях, прийнятих Комісією з питань сталого розвитку. Оцінка екосистеми тисячоліття підкреслює, що всі люди залежать від екосистем Землі та її ресурсів.

У підсумковому документі «Rio-20» «Майбутнє, якого ми хочемо» держави-члени закликали до цілісних та інтегрованих підходів до сталого розвитку, які дозволять людству жити в гармо-

нії із природою та відновити здоров'я та цілісність екосистеми Землі. У цьому контексті вони підкреслили важливість «збереження та сталого використання океанів і морів та їх ресурсів для сталого розвитку, в т. ч. завдяки їх внеску в ліквідацію бідності, стійке економічне зростання, продовольчу безпеку та створення стійких засобів до існування та гідної праці».

Відповідно, пропозиція Відкритої робочої групи з цілей сталого розвитку, подана Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у серпні 2014 р., містила мету цілі сталого розвитку № 14, спрямовану на «Збереження та стале використання океанів, морів та морських ресурсів для сталого розвитку». Питання, пов'язані з океанами та морями, розглядаються в 10 цілях, передбачених ЦСР, а також у багатьох інших пов'язаних із цим ЦСР відповідно до Порядку денного сталого розвитку до 2030 р., підсумкового документа саміту Організації Об'єднаних Націй.

Висновки. Таким чином, для того, щоб ресурси Світового океану успішно сприяли добробуту людини, необхідна цілісність екосистеми за належного функціонування біогеохімічних і фізичних процесів. Зв'язок між океанами, морями та морськими ресурсами та добробутом людини не є одностороннім. Хоча збільшення добробуту людини часто створюється ціною цілісності екосистеми, воно також може потенційно зменшити негативний антропогенний вплив на морське середовище, наприклад, завдяки більш раціональному використанню ресурсів, змінам структури виробництва, споживання, удосконалення управління та контролю людської діяльності. Для цього потрібне хороше управління та сприятливе середовище.

Для зменшення негативного антропогенного впливу на морське середовище потрібне належне міжнародне регулювання, а також здійснення адекватних заходів, наприклад, більш раціональне використання ресурсів, зміна способів виробництва, зменшення споживання, вдосконалення міжнародного співробітництва, правового регулювання, управління та контроль діяльності кожного. Проекти та заходи повинні бути розроблені та реалізовані на інтегрованому та міжгалузевому рівні відповідно до екосистемного підходу та із залученням усіх зацікавлених сторін.

З метою запобігання цим негативним проявам Цілі сталого розвитку окреслюють глобальні пріоритети та прагнення на період до 2030 р. Ці Цілі втілюють безпрецедентну можливість подолати крайні форми бідності та скерувати світ на сталий шлях розвитку. Саме поліпшення роботи зі збереження та раціонального використання океанів і їх ресурсів шляхом дотримання норм міжнародного права, закріплених у Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права, як зазначено в п. 158 документа «Майбутнє, якого ми праг-

немо», закладає юридичну базу для збереження та раціонального використання Світового океану і його ресурсів.

Література

1. The workshop, held 7 to 9 July 1997, was sponsored by the Independent World Commission on the Oceans (IWCO) in conjunction with the Luso-American Development Foundation. More details can be found in R. Costanza and F. Andrade, Eds., *Ecological Economics and Sustainable Governance of the Oceans (FLAD/IMAR/LPN, Lisbon, 1998)*. The report includes chapters by most of the co-authors of this article. More detailed articles are also in a forthcoming special issue of *Ecolog. Econ.*
2. Ludwig D., Hilborn R., Walters C. *Science*. 1993. № 260. P. 17.
3. Botsford L.W., Castilla J.C., Peterson C.H. *ibid.* 1997. 277, 509; Pauly D., Christensen V., Dalsgaard J., Froese R., Torres F. *ibid.* 1998. 279, 860.
4. Holling C.S., Ed. *Adaptive Environmental Assessment and Management*. Wiley, Chichester, 1978; Walters C.J. *Adaptive Management of Renewable Resources*. McGraw-Hill, New York, 1986; Lee K. *Compass and the Gyroscope*. Island, Washington DC, 1993; Gunderson L. et al., Eds. *Barriers and Bridges to the Renewal of Ecosystems and Institutions*. Columbia Univ. Press, New York, 1995.
5. Young M.D. *Ocean Coastal Manag.* 1998. № 28. P. 45; Wilson J. *Social Implications of Quota Systems in Fisheries* / G. Palsson, Ed. Tema Nord, Copenhagen, 1997.
6. Naiman R.I., Ed. *Watershed Management: Balancing Sustainability and Environmental Change*. Springer-Verlag, New York, 1994; Pelley J. *Environ. Sci. Technol.* 1997. № 31. A322; Heathcote I.W. *Integrated Watershed Management: Principles and Practice*. Wiley, New York, 1998.
7. Rees W.E., Wackernagel M. *Investing in Natural Capital: The Ecological Economics Approach to Sustainability* / A.M. Jansson et al., Eds. Island, Washington, DC, 1994; Folke C., Jansson A., Larsson J., Costanza R., *Ambio*. 1997. № 26. P. 167; Bockstael N. et al. *Ecol. Econ.* 1995. № 14. P. 143.
8. Jones P.J.S. *Ocean Coastal Manag.* 1994. № 24. P. 149; Bohnsack J.A. *Oceanus*. 1993. № 63. P. 71; Lauck T. et al. *Ecol. Appl.* 1998. № 8. S. 72.

Анотація

Данелія Т. С. Принципи сталого розвитку Світового океану. – Стаття.

Актуальність статті зумовлена тим, що для досягнення амбіцій світового співтовариства, викладених у Цілях сталого розвитку, необхідно розширити використання океану для виробництва продуктів харчування, енергії, сировини та транспорту. Проведення цих заходів має бути узгоджено на постійній основі з екологічними цілями щодо сприяння зменшенню глобального потепління та деградації довкілля. Забезпечення так званого «здоров'я» Світового океану є однією із пріоритетних Цілей сталого розвитку. У статті аналізуються основні положення та принципи, які сприяють сталому управлінню та розвитку Світового океану та його складників згідно із Цілями сталого розвитку ООН. З'ясовано, що стале управління і розвиток Світового океану вимагає постійної, відкритої участі із залученням усіх основних зацікавлених суб'єктів (держав, конгломератів рибного господарства тощо). Так, наприклад, ефективні інституціональні стратегії

мають включати багато лісабонських принципів одночасно. Вони лише є вихідними точками для берегової та спільно керованої риболовлі; управління рибним господарством за окремими видами; прогнозування екологічного впливу у відносно невеликих масштабах або розроблення моделі індивідуальних стимулів тощо. Зроблено висновок, що зв'язок між океанами, морями та морськими ресурсами та добробутом людини не є одностороннім. Хоча збільшення добробуту людини часто створюється ціною цілісності екосистеми, воно також може потенційно зменшити негативний антропогенний вплив на морське середовище, наприклад, завдяки більш раціональному використанню ресурсів, змінам структури виробництва, споживання, удосконаленню управління та контролю людської діяльності. Для цього потрібне хороше управління та сприятливе середовище. Для зменшення негативного антропогенного впливу на морське середовище потрібне міжнародне регулювання, а також здійснення адекватних заходів, наприклад, більш раціональне використання ресурсів, зміна способів виробництва, зменшення споживання, вдосконалення міжнародного співробітництва, правового регулювання, управління та контроль діяльності кожного. Проекти та заходи повинні бути розроблені та реалізовані на інтегрованому та міжгалузевому рівні відповідно до екосистемного підходу та із залученням усіх зацікавлених сторін.

Ключові слова: Світовий океан, океан, море, морські ресурси, морське середовище, охорона та захист Світового океану, Конвенції ООН про морське право, Цілі сталого розвитку ООН.

Summary

Daneliia T. S. Principles of sustainable development of the World Ocean. – Article.

The relevance of the article is that in order to achieve the ambitions of the world community set out in the Sustainable Development Goals, it is necessary to expand the use of the ocean for the production of food, energy, raw materials and transport. These measures must be con-

sistent with environmental goals to help reduce global warming and environmental degradation. Ensuring the so-called “health” of the world’s oceans is one of the priority goals of sustainable development. The article analyzes the main provisions and principles that contribute to the sustainable management and development of the World Ocean and its components in accordance with the UN Sustainable Development Goals. It has been found that the sustainable management and development of the world’s oceans requires constant, open participation with the involvement of all major stakeholders (states, fisheries conglomerates, etc.). For example, effective institutional strategies must incorporate many of the Lisbon principles simultaneously. They are only starting points for: coastal and jointly managed fishing; fishery management by individual species; forecasting environmental impact on a relatively small scale or developing a model of individual incentives, etc. It is concluded that the relationship between oceans, seas and marine resources and human well-being is not one-sided. Although increasing human well-being is often at the cost of ecosystem integrity, it can also potentially reduce the negative anthropogenic impact on the marine environment, for example through more sustainable use of resources, changes in production, consumption, improved management and control of human activities. For this to happen, good governance and a supportive environment are needed. Reducing the negative anthropogenic impact on the marine environment will require appropriate international regulation, as well as adequate measures, such as more sustainable use of resources, changes in production methods, reduced consumption, improved international cooperation, legal regulation, management and control of each. Projects and activities should ideally be developed and implemented at an integrated and cross-sectoral level, in accordance with the ecosystem approach and with the involvement of all stakeholders.

Key words: World Ocean, ocean, sea, marine resources, marine environment, protection and protection of the World Ocean, UN Convention on the Law of the Sea, UN Sustainable Development Goals.